YÜKSEK GELİR DÜZEYİNE SAHİP İİT ÜYESİ ÜLKELERİN İNSANİ GELİŞME DÜZEYİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Meriç Subaşı Ertekin[2]

ÖZ

Gelir düzeyi refah seviyesinin ölçütü olarak yetersiz kaldığından, insanı ve yaşam kalitesini temel alan bir ekonomik kalkınma modeli üzerinde durulmaya başlanmıştır. Bu yüzden, kalkınma için insan eksenli ölçme teknikleri geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1990 yılından beri yıllık raporlar şeklinde yayınlanan İnsani Gelişme Endeksi ile bir ülkenin kalkınma boyutu, kişi başına düşen gelir, yaşam beklentisi, eğitim ve yoksulluğun boyutu da dâhil olmak üzere bir dizi göstergeler göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, İnsani Gelişme Raporlarından hareketle, kişi başına düşen geliri en yüksek 10 İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üyesi ülkenin insani gelişme performansını ve sahip oldukları zenginliği insani gelişme performansına ne kadar yansıtabildiklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksi (İGE) yardımı ile bu ülkelerin yıllar içinde gösterdikleri performans, eğitim, sağlık ve refah düzeyleri gelişmekte olan ülkeler, OECD ve dünya ortalamasına göre ele alınmaktadır. Sonuçta, 6 en zengin İİT üyesi ülke en yüksek insani gelişme düzeyinde bulunurken 4 ülkenin yüksek insani gelişme düzeyinde bulunduğu, genel olarak OECD'nin ortalamasından daha düşük performans gösterdikleri ve GSMH artışını insani gelişmeye yeterince yansıtamadıkları görülmektedir. Seçilmiş sürdürülebilir kalkınma göstergeleri çerçevesinde bakıldığında, bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve çevreye yönelik hedeflere ulaşma performanslarının ise düşük olduğu ve bu konuda etkin politikalara ve iyileştirmelere gereksinim olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam İşbirliği Teşkilatı, İnsani Gelişme, İnsani Gelişme Endeksi, Ekonomik Kalkınma

THE EVALUATION OF THE HUMAN DEVELOPMENT PERFORMANCE OF THE RICH MEMBER COUNTRIES OF OIC

ABSTRACT

Since the level of income was insufficient to measure the level of well-being, the focus has been on a model of economic development based on people and the quality of life. Therefore, human-based measurement techniques have been developed for the development. The Human Development Index, published by the United Nations Development Program (UNDP) in its annual reports since 1990, is evaluated with a series of indicators, including the development dimension of a country, per capita income, life expectancy, education and poverty. Based on the Human Development Reports, this study aims to evaluate how the member countries of the Organization of Islamic Cooperation (OIC) which have the ten highest per capita income reflect the human development performance and the richness they possess to human development performance. As a result, it is seen that the six richest OIC Member States were at the highest level of human development, with four countries with higher levels of human development, generally below the OECD average, and not adequately reflecting the growth of GNP for human development. Once studied in the framework of selected sustainable development indicators, it appears that the performance of these countries in terms of sustainable development and environmental objectives is low and that effective policies and improvements are needed in this regard.

Key Words: Organization of Islamic Cooperation, Human Development, Human Development Index, Economic Development

[1] Bu çalışma, 7-8 Nisan 2018'de International Congress of Islamic Economy, Finance and Ethics (ISEFE) Kongresinde En Zengin 10 İslam İşbirliği Teşkilatı Üyesi Ülkenin Ekonomik Kalkınma Performansı başlığı ile sunulan sözlü bildirinin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur.

[2] Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. *msubasi@anadolu.edu.tr*

1. Giriş

Bir ülkenin durumu genellikle gayri safi milli hâsıla, kişi başına düşen gelir, tüketim harcamaları, ulusal borç düzeyi ve borsa rakamları gibi ekonomik göstergelerle ifade edilmektedir. Dönemler ve ülkeler arası karşılaştırmalarda da kalkınma düzeyinin en yaygın göstergesi olarak kişi başına düşen gelir kullanılmaktadır. Fakat bunların insanların durumuna ilişkin kısmi bir görüş sunduğu ve refah seviyesinin ölçütü olamayacağı görülmüştür. Böylece, insanı ve yaşam kalitesini temel alan bir ekonomik kalkınma modeli üzerinde durulmaya başlanmıştır.

1950'lerden 1970'lere kadar ekonomik kalkınma yoksulluğun ortadan kaldırılması düşüncesinden hareketle altyapı, planlama ve yatırımlar yoluyla ele alınmıştır. Ekonomik büyümenin ve kişi başına düşen gelirdeki büyümenin kalkınmanın temel hedefi haline geldiği bu dönemde yoksulluk ve eşitsizlik sorunları göz ardı edilmiştir. Gelişmekte olan birçok ülke ekonomik büyüme hedefini gerçekleştirmiş olsa bile bireylerin yaşam koşulları değişmeden kalmıştır. Bu yüzden 1970'lerde yapılan çalışmalar eşitlikle büyüme ya da büyümeden yeniden dağıtım konusunda olmuştur. Daha sonra yapılan çalışmalarda gelir dağılımındaki eşitsizliğin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyebileceği üzerinde durulmuştur. Alesina ve Rodrick (1994), Persson ve Tabellini (1994), Clarke (1995), Benabou (1996), Gottschalk ve Smeeding (1997), Perotti (1996), Deininger ve Olinto (2000) bu konudaki bazı örnek çalışmaları oluşturmaktadır.

1980'lerde varsayımların değişmesiyle insanın gelişimi ön plana geçmiştir. İnsan gelişimi ile ilgili ilk zamanlardaki kabataslak kavramlar zamanla gelişmiş, insan kapasitesi ve özünde sosyal uyum ile birlikte ayrıntılı ve karmaşık bir dizi fikir ve hedefleri içeren bir kavrama dönüşmüştür (Amr ve Marshall, 2008: 10). Bu çerçevede ele alınan İnsani Gelişme Endeksi, fiziksel kalkınmaya alternatif olarak geliştirilmiştir. 1990 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yıllık olarak yayımlanan İnsani Gelişme Endekslerinde gelirin yanı sıra insan refahının temelleri olan sağlık, eğitim gibi gelir dışı göstergeler temel alınarak insani gelişmenin ölçülmesi amaçlanmıştır.

Yaşam kalitesini ölçmek için kullanılan bu endeks, dünya çapında en çok kullanılan refah endekslerinden biri haline gelmiştir ve refahın ölçülmesinin ve tartışılmasının, gelirin ötesine geçmesini sağlamıştır. Bazı ülkelerde, İnsani Gelişme Endeksi refahın arttırılmasında ulusal ve bölgesel olarak ciddi siyasi tartışmaları ve yeni çabaları başlatmıştır. Ancak, İnsani Gelişme Endeksi (İGE), 1990 yılından beri düzenli olarak yayınlanmış olmasına rağmen, insani gelişmeye katkısı ve kapasitesi hala tartışılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporları (İGR) incelendiğinde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin performansları arasında önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, en yüksek gelir düzeyine sahip İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) üyesi 10 ülkenin insani gelişme alanında gösterdikleri performansın değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, İnsani Gelişme Endeksine ve bileşenlerine kısaca değinildikten sonra en yüksek gelir düzeyine sahip İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi 10 ülkenin insani gelişme eğilimleri alt endekslerle birlikte ele alınarak değerlendirilmektedir. Son olarak, seçilmiş sürdürülebilir kalkınma göstergeleri çerçevesinde, bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve çevreye yönelik hedeflere ulaşma performansları ele alınmaktadır.

2. İnsani Gelişme Endeksi

Kalkınmanın ölçülmesi dünyadaki gelişmelerle birlikte değişime uğramıştır. 1970'lere kadar, gayri safi hâsıla ve kişi başına düşen gelir kalkınmayı yansıtan en elverişli veriler olarak kabul edilmiştir. Yoksulluğun ve gelir dağılımındaki

eşitsizliğin göz ardı edildiği bu dönemde gelişmekte olan birçok ülke ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmiş olsa da, yaşam koşulları büyük ölçüde değişmeden kalmıştır (Anto, 2011: 71). Ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin, refah seviyesinin ölçütü olamayacağı görülmüştür. Böylece, eleştirel yaklaşımlar, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltma ve toplumsal sorunlara çözüm getirme konusunda yetersiz kaldığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, sadece ekonomik boyutlara odaklanmaları nedeniyle Dünya Kalkınma Raporları da eleştirilmiştir.

Kişi başına düşen gelir, dönemler arası ve ülkeler arası karşılaştırmalarda kalkınma düzeyinin en yaygın kullanılan göstergesi olarak kalırken, kalkınma düzeyinin yalnızca gelir ölçütleriyle değerlendirilmemesi gerektiği, kişinin sosyal yönünün ve refahının hesaba katılması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Ancak, kişi başına düşen gelir ile insan refahı ve sosyal yönü arasında pozitif bir ilişki olduğundan, çalışmaların çoğu, kişi başına düşen gelirin yerini alacak veya tamamlayacak kalkınma endeksleri oluşturmaya yönelik olmuştur (McGillivray, 1991: 1461). Bu çerçevede, yapılan araştırmalarda çok farklı insani kalkınma göstergeleri veya endeksleri geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

1980'lerde insanı temel alan bir ekonomik kalkınma modeli üzerinde durulmaya başlanmıştır. Uluslararası örgütler insani gelişmenin ekonomik büyümenin ötesine geçtiğini ve refahın tüm yönlerini kapsayan çok boyutlu bir olgu olduğunu kabul etmiştir. Bu gelişmede, Amartya Sen'in yeni bir kalkınma anlayışına ilham veren sosyal adalet ve eşitsizlikler hakkındaki çalışmaları (Sen, 1985, 1992) etkili olmuştur (Anto, 2011: 72). Sen'e göre insani gelişme, insanların yaşamları, refahı ve özgürlüğü ile ilgili çeşitli kaygıları bütünleştirmeye hizmet eden aydınlatıcı bir kavramdır (Sen, 2000: 17). Sen'in yapabilirlik yaklaşımı UNDP tarafından geliştirilmiş olan İGE'nin gelişmesine katkıda bulunmuştur. UNDP, kapasite ve işlevlerin artması ile insanların seçeneklerinin artacağını ve insani gelişmenin sağlanabileceğini öngörmüştür.

Böylelikle, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, Mahbub ul Haq, Amartya Sen ve diğerlerinin önderliğinde 1990 yılında "İnsani Gelişme Endeksi" de dahil olmak üzere "İnsani Gelişme Raporu" olarak adlandırılan paralel ve oldukça rekabetçi bir dizi rapor başlatmıştır. Hem ülkelerin farklı rekabetçi sıralaması hem de kilit konuların analizi yoluyla, yaşam koşullarına daha fazla vurgu yapılması amaçlanmıştır (Marshall ve Mogahed, 2008:13). Bu yolla, 1990'lardan günümüze UNDP'nin İnsani Gelişme Raporları'nın merkezinde, "kalkınmanın her şeyden önce olduğu ve temel olarak insanla bağlantılı olduğu" fikri yer almıştır. (UNDP, 1995: 11). İGE temel olarak, bu yaklaşımın başarılma derecesini gösteren bir yol olarak tasarlanmış (Anto, 2011: 74) ve tüm ülkelerin gelişme düzeyine göre sıralanmasını içermiştir.

Ön plana geçen insani gelişme kavramı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (1990) çerçevesinde insanların seçeneklerini çoğaltma süreci olarak ele alınmıştır. Temelde bu seçenekler sınırsız ve zaman içinde değişken olabilmektedir. Ancak gelişimin her aşamasında insanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri, bilgi edinmeleri ve iyi bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişimleri temel seçenekleri oluşturmaktadır. Bu temel seçenekler mevcut olmadığında ise diğer birçok seçeneğe erişilememektedir. Ancak, insani gelişme temel seçeneklerden daha geniş bir kavramdır. Ek seçenekler, politik, ekonomik ve sosyal özgürlükten yaratıcı ve üretken olma fırsatlarına ve kişisel özsaygı ve insan haklarına sahip olmaya kadar değişmektedir (UNDP, 1990: 10). A. Smith bunu "diğerlerine utanmadan karışabilme yeteneği" olarak adlandırmaktadır (Daniela-Mihaela ve Oana-Georgiana, 2015: 118). Bu çerçevede, insani gelişme konusunda ortaya çıkan fikir birliği önem taşımaktadır. Toplumsal ilerlemenin öncü ölçüsü olarak insan refahının önemi hakkında daha geniş bir fikir birliğini yansıtmakta ve çok iyi ifade edilmiş olmasa da, insan onuruna odaklanmayı ve insan haklarının gelişimi ile ilişkilendirmeyi gerektirmektedir (Marshall and Mogahed, 2008: 13). İnsani gelişme, en geniş ve en zengin anlamıyla ele alındığında, insan özgürlüğü ve insan ruhunun gelişmesi

kavramlarını ve iyi yönetimi benimsemektedir (Marshall ve Mogahed, 2008: 13). Kavram, hem gelişmekte olan hem de sanayileşmiş ülkelere evrensel olarak uygulanabilmektedir (Nübler, 1995: 171).

Yeni insani kalkınma yaklaşımı insanları "kalkınmanın merkezine geri götürmeyi" amaçlamaktadır (UNDP, 1995:11). İGE'nin sosyo ekonomik göstergelerle arasında bir bağlantının olması yaşam kalitesini göstermede etkili bir gösterge olduğunu göstermektedir. Yaşam beklentisi, eğitim ve gelir ulusal ve uluslararası düzeyde refah düzeyinin temelinde yer almaktadır (Cohen, 2004: 6). Optimal planlamada İGE'nin maksimizasyonu bir kriter olarak kullanıldığında, tüketimin kısılması ve daha çok eğitim ve sağlık harcamalarının arttırılması üzerinde durulması gerekmektedir. Bu durumda, İGE'nde eşitsizlikten kaçınma açıkça görülmese de ekonomiyi daha eşitlikçi bir dağıtıma doğru yönlendirmektedir (Engineer ve diğ., 2008:20). Yaşam standartlarının belirlenmesinde daha kapsamlı göstergelerin alınması gerekmekle birlikte bu kapsamda ilgili değişkenlerin verilerinin bulunması zor olduğundan bazı göstergeler kullanılamamaktadır (Demir Şeker, 2011: 2).

3. İnsani Gelişme Endeksinin Bileşenleri

İnsan gelişme gözlemlenemeyen soyut bir değişken olarak doğrudan ölçülemediğinden, UNDP değişkeni tasvir etmek için üç kavramsal seviyeden oluşan bir ölçüm geliştirmiştir (Nübler, 1995: 171). İnsani gelişmenin özet bir ölçümünü sunan İGE, ülkelerin ortalama başarı düzeyini insani gelişmenin üç temel boyutunda ele alarak değerlendirmektedir. Böylece, ülkelerin insani gelişmişlik düzeyini değerlendirirken gelirin yanı sıra yaşam kalitesi açısından önemli olan diğer unsurlar da dikkate alınmaktadır. Bu üç temel boyut, UNDP'nin İnsani Gelişme Raporu'nda (UNDP, 2005: 341) şu şekilde tanımlanmıştır:

• Doğuşta beklenen yaşam süresi ile ölçülen uzun ve sağlıklı bir yaşam.

• Yetişkin okur-yazarlık oranı (üçte iki ağırlığa sahip) ve birleşik birincil, ikincil ve üçüncül brüt kayıt oranı (üçte bir ağırlığa sahip) ile ölçülen bilgi.

• Kişi başına düşen GSYİH (SAGP ABD Doları) ile ölçülen iyi bir yaşam standardı.

İGE'nin hesaplanmasında 2014 yılına kadar kullanılan veriler aynı iken hesaplama yönteminde değişiklikler olmuştur. İGE'ye ait boyut, gösterge ve alt endeks bileşenlerinin yer aldığı Şekil 1'de endeksi hesaplama adımları ve kullanılan veri kaynakları yer almaktadır.

Şekil 1. İnsani Gelişme Endeksi'nin Bileşenleri

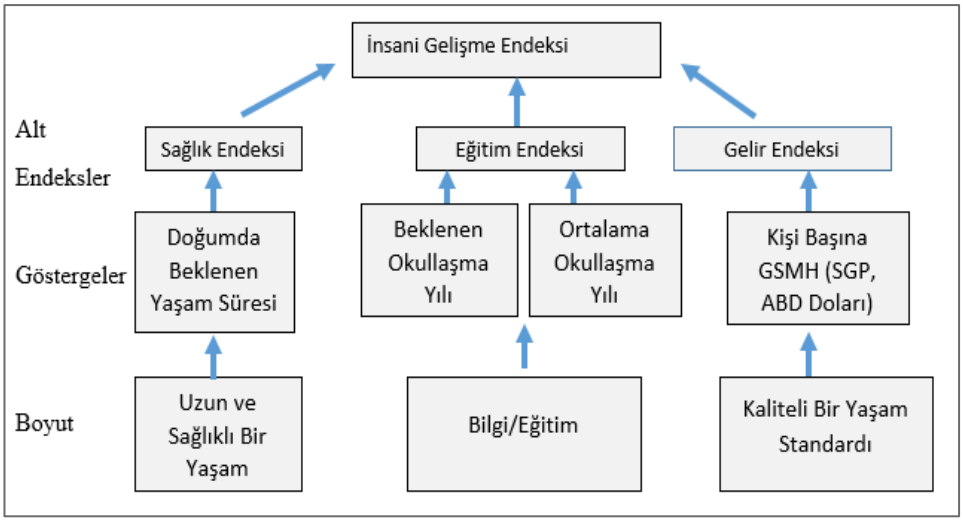

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2014, Technical Notes, hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14_technical_notes.pdf

Buna göre, İGE'nin uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve kaliteli bir yaşam standardı ölçeğindeki boyutlarının, doğuşta beklenen yaşam süresi, beklenen okullaşma yılı, ortalama okullaşma yılı ve kişi başına GSMH göstergeleri ile üç farklı endeks haline getirildiği görülmektedir. Alt endeksleri ise sağlık endeksi, eğitim endeksi ve gelir endeksi oluşturmaktadır.

Sağlık endeksi, doğuşta beklenen yaşam süresinin bir göstergesidir. Doğuşta beklenen yaşam süresi, yeni doğmuş bir bireyin yaşamı boyunca doğum esnasındaki yaşa bağlı ölümlülük hızlarına maruz kalması durumunda yaşaması beklenen ortalama yıl sayısıdır (UNDP, 2015: 211). Yaşam beklentisinin önemi, uzun bir yaşamın değerli olduğu ve çeşitli dolaylı unsurların (yeterli beslenme ve iyi sağlık gibi) daha yüksek yaşam beklentisiyle yakından ilişkili olduğu yönündeki ortak inançta yatmaktadır. Bu ilişki, özellikle insanların sağlığı ve beslenme durumu hakkındaki mevcut kapsamlı bilgi eksikliğinden dolayı, yaşam beklentisini insani gelişmenin önemli bir göstergesi haline getirmektedir.

Eğitim endeksi, okuryazarlık oranı ve okullaşma oranı özellikle modern toplumda üretken yaşam için gerekli olan kaliteli eğitimin bir yansımasıdır. Eğitim endeksi, beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı olmak üzere iki değişkenden oluşmaktadır. Eğitim endeksini oluşturan birinci değişken olan beklenen okullaşma yılı, okula başlama yaşındaki bir çocuğun yaşa özel kayıt oranlarının devam etmesi durumunda beklenen öğrenim hayatının toplam yıl sayısını göstermektedir (UNDP, 2015: 211). İlköğretim, ortaöğretim vb. sürelerinde yaşa özel okullaşma oranları toplanarak ve bu öğrencilerin mevcut eğitim sürecinin öğrencinin eğitim hayatı boyunca aynı kalacağı varsayılarak hesaplanmaktadır. Eğitim endeksini oluşturan ikinci değişken olan ortalama okullaşma yılı, 25 yaş ve üzeri nüfusun eğitim hayatı boyunca her seviyede aldığı resmi eğitim süreleri kullanılarak eğitime katılım düzeylerinden dönüştürülen ortalama eğitim yılını ifade etmektedir (UNDP, 2015:211).

Gelir endeksi, insana yakışır bir yaşam için gereken kaynaklara hâkim olmayı içermektedir. En kolay elde edilen gelir göstergesi kişi başına düşen gelirdir. Gelir endeksi 2010 öncesi dönemde satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış ABD doları cinsinden kişi başına Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) olarak hesaplanırken, 2010 sonrasında satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış ABD doları cinsinden kişi başına Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) olarak hesaplanmaya başlanmıştır. GSYH yerine GSMH'nin kullanılmasında GSMH'nin harcanabilir geliri daha iyi yansıtması etkili olmuştur.

Satın alma gücü paritesi cinsinden kişi başına gayri safi milli hâsıla, bir ekonomide ülke vatandaşlarının belli bir dönemde yarattıkları mal ve hizmetlerin değerleri toplamından bunların üretiminde kullanılan girdiler toplamının düşülmesi sonucu elde edilen değerin, ülkeler arasındaki fiyat düzeyi farklılaşmasını ortadan kaldıran satın alma gücü paritesi oranları ile dönüştürülerek yıl ortası nüfus tahminine bölünmesi ile elde edilmektedir (TÜİK, 2017).

İGE hesaplanmadan önce, bu boyutların her biri için bir endeks oluşturulmaktadır. Bu boyut endekslerini hesaplamak için (sağlık, eğitim ve gelir endeksleri) her bir temel gösterge için minimum ve maksimum değerler seçilmekte ve aşağıdaki formül kullanılarak alt endeksler oluşturulmaktadır (UNDP, 2005: 341).

Alt Endeks=(Maksimum Değer-Gerçek Değer)/(Maksimum Değer-Minimum Değer)

1994 yılına kadar maksimum ve minimum değerler her yıl dünya çapında elde edilen maksimum ve minimum değerlerden elde edildiği için değişken olmuştur. Yıllık karşılaştırmaları zorlaştıran ve ülkelerin durumundaki değişiklikleri otomatik olarak yansıtamayan bu durum 1994 yılında UNDP'nin minimum ve maksimum değerleri belirlemesiyle sabitlenmiştir (Pribyla, 2010). 1994 yılında İGE'nin hesaplanmasında kullanılan göstergelerin minimum ve maksimum değerleri Tablo 1'de yer almaktadır. Buna göre, beklenen yaşam süresinin minimum değeri 25 yıl iken maksimum değeri 85 yıl olarak belirlenmiştir. Yetişkinlerin okuryazarlık oranı yüzde 0 ile 100 arasında değişirken okula devam süresi maksimum 15 yıl olarak alınmıştır. Kişi başına GSYH'nin minimum ve maksimum değerleri ise SAP cinsinden 200 ile 40.000 ABD doları olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. İGE Göstergelerinin Maksimum ve Minimum Değerleri (1994)

Gösterge	Minimum Değer	Maksimum Değer
Beklenen yaşam süresi (yıl)	25	85
Yetişkinlerde okuryazarlık oranı (%)	0	100
Okula devam süresi (yıl)	0	15
Kişi başına GSYH (SAGP ABD Doları)	200	40.000

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 1994, New York, Oxford University Press, 91.

Zaman içinde endeks değişkenlerinde de değişikliğe gidilmiştir. 1995 yılında güncel eğitim yılı verisine birçok ülkede ulaşılamadığından 1995 yılında ortalama eğitim yılı değişkeni yerine endekse ilk, orta ve lise eğitimlerine katılma oranı alınmıştır. İkinci değişiklik olarak, kişi başına gelirin minimum değeri 200 dolardan 100 dolara düşürülmüştür (UNDP, 1995: 134). 1999 yılında kişi başına GSYH değerinin hesaplanmasında tekrar düzenleme yapılmıştır. 2010 yılından sonra yetişkin okuryazarlık oranı ve bütünleşik okullaşma oranı yerine beklenen okullaşma yılı ve ortalama okullaşma yılı verileri kullanılırken gelir endeksi için kişi başına GSYH yerine kişi başına GSMH alınmıştır. 2014 yılında İGE'nin hesaplanmasında kullanılan maksimum ve minimum değerler yeniden düzenlenmiş ve sabitlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. İGE Göstergelerinin Maksimum ve Minimum Değerleri (2014)

Gösterge	Minimum Değer	Maksimum Değer
Beklenen yaşam süresi (yıl)	20	85
Beklenen eğitim süresi (yıl)	0	18
Ortalama eğitim süresi (yıl)	0	15
Kişi başına GSMH (SAGP ABD Doları)	100	75.000

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2014, Technical Notes, hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14_technical_notes.pdf

Ayrıca, İGE'de üç boyutun birleşimi tekrar gözden geçirilmiş ve önemli bir değişiklik yapılarak geometrik ortalamaya geçilmiştir. Bu nedenle 2010'da İGE üç boyutlu endekslerin geometrik ortalaması olarak alınmıştır. Böylece, herhangi bir boyuttaki kötü performans, İGE'ne doğrudan yansıtılmış ve boyutlar arasında yer değiştirmenin önüne geçilmiştir. Bu yöntem, bir ülkenin performansının üç boyutta ne kadar iyi durumda olduğunu göstermekte ve başarı karşılaştırmalarında boyutlardaki basit farklılıklara, basit bir ortalamadan daha özenli yaklaşılmasını sağlamaktadır. Sağlığın, eğitimin ve gelirin her üçünün de önemli olduğunu, aynı zamanda bu farklı refah boyutlarını karşılaştırmanın zor olduğunu ve bunların hiçbirinde fark edilmeden değişikliklere izin verilmemesi gerektiğini kabul etmektedir (UNDP, 2010: 15).

İGE sıralamasına dâhil edilen ülkeler UNDP'nin raporunda gelişmişlik düzeylerine göre dört grupta değerlendirilmektedir. İGE değeri 0-0,550 arasındaki ülkeler düşük insani gelişmişlik, 0,550-0,699 arasındaki ülkeler orta insani gelişmişlik, 0,700-0,799 arasındaki değerlere sahip ülkeler yüksek insani gelişmişlik ve 0,800-1 arasındaki değerlere sahip olan ülkeler çok yüksek insani gelişmişlik kategorisine dâhil edilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. İnsani Gelişmişlik Düzeyleri

İnsani Gelişmişlik Düzeyleri	Değer Aralığı
Düşük İnsani Gelişmişlik	0,550 ve aşağısı
Orta İnsani Gelişmişlik	0,550-0,699
Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,700-0,799
Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,800 ve yukarısı

Kaynak:UNDP, Technical Notes, 2016: 3, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2016_technical_notes_0.pdf

İGE, GSMH'nin yerini almamakta, fakat bir toplumun gerçek konumunun birçok açıdan anlaşılmasına büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır:

- Gelirin yanı sıra eğitim ve sağlığı ölçtüğü için çok yönlüdür.
- Politika yapıcıların dikkatini kalkınma hedeflerine yöneltmektedir.
- Daha anlamlıdır. Çünkü gelir dağılımında yaşam beklentisi ve okuryazarlığa göre daha büyük aşırılıklar bulunmaktadır.
- Ülkeler arasında insani gelişme açığını gelirden daha iyi ifade etmektedir (Ul Haq, 1995: 51).

İGE, amaçların başarılmasında bir yol olarak görülmekle birlikte insani gelişmenin kapsamlı bir ölçüsü değildir ve İGE için metodolojik ve veri incelemeleri arayışı devam etmektedir. İGE'nin bileşimi, yararlılığı ve bir gösterge olarak ya da ülkeler arası karşılaştırmalarda bir ölçüt olarak kullanılabilirliği sorgulanmıştır. McGillvray (1991), Ravallion (1997), Ogwang (1994), Hicks (1997), Diener ve Suh (1997), Streeten (2000), Despotis (2005), Herrero ve diğ. (2010), Foster ve diğ. (2005), Noorbakhsh (1998) bu konudaki örnekleri oluşturmaktadır.

Diğer taraftan, yaygın kullanımına rağmen, İGE, birçok konuda eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler, eşitsizliği ve çevresel önlemleri ihmal etmesi, metodolojik kusurları, ülke içi değişkenliği tasvir etmemesi, endekslerin keyfi bir şekilde seçilmesi, aşırı basit ve idealize olması gibi konularda olmuştur. Bu eleştirilere rağmen, ülke içi değişkenlik hesaba katılmasa da (örneğin, ülke içi gelir eşitsizliği, yaşam standartları, sağlık vb.) bir ülkenin insani gelişimini diğer ülkelere göre ölçmede yararlı bir ölçüt sağlamıştır (Sušnik ve Zaag, 2017: 1706).

Mevcut kalkınma tedbirlerinin iyileştirilmesi veya yeni tedbirlerin geliştirilmesi devam etmektedir. Son zamanlardaki bazı girişimler, mevcut İGE'yi, eşitsizlik, çevre ve sürdürülebilirlik, ahlak ve sağlık dahil olmak üzere daha spesifik yönlere uyarlamaya çalışmaktadır (Anto, 2011: 74).

4. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülkenin İnsani Gelişme Performansı

İİT üyesi ülkeler coğrafi, ekonomik, demografik yapı ve doğal kaynak zenginliği açısından farklı olduklarından üye ülkelere ilişkin ekonomik ve sosyal göstergeler de farklılık göstermektedir. Bu yüzden, İİT ülkelerine ilişkin ortalama değerler her bir ülkenin durumunu tam olarak yansıtmamaktadır (Tireli ve diğ, 2013: 64). Örneğin, petrol ve doğal gaza sahip Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan İİT üyesi ülkeler daha zengin iken nüfusları az olduğundan bu ülkelerde kişi başına gelir de daha yüksek olmaktadır.

Uzun vadede bakıldığında İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkeler geniş kapsamlı olarak ekonomik ve sosyal kalkınmada dünya ortalamasına göre sürekli düşük performans göstermiştir. Bununla birlikte, en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkeden 9'u (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Türkiye ve Brunei Sultanlığı dünya ortalamasının üzerinde performans gösterirken Maldivler dünya ortalamasının altında kalmıştır. Ancak, 10 ülkenin tamamı otuz yıllık süre boyunca Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) üyesi ülkelerden düşük bir gelişim sergilemiştir (Askari ve Rehman, 2013: 306).

Tablo 4, en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin 2017 yılındaki insani gelişme eğilimini gelişmekte olan ülkeler, OECD ve dünya ortalamasına göre göstermektedir. Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Brunei Sultanlığı, Bahreyn ve Suudi Arabistan çok yüksek insani gelişme düzeyine sahipken, Umman, Türkiye, Malezya ve Maldivler yüksek insani gelişme düzeyine sahiptir.

Tablo 4. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke için İGE (2017)

Ülkeler	Kişi Başına GSMH (2011 SAGP ABD Doları)	İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 2017		Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi 2017	Beklenen Okullaşma Yılı 2017	Ortalama Okullaşma Yılı 2017	Kişi Başına GSMH Sırası-İGE Sırası
Katar	116.818	0,856 (37)	Çok Yüksek	78,3	13,4	9,8	-36
Birleşik Arap Emirlikleri	67.805	0,863 (34)	Çok Yüksek	77,4	13,6	10,8	-27
Kuveyt	70.524	0,803 (56)	Çok Yüksek	74,8	13,6	7,3	-51
Brunei Sultanlığı	76.427	0,853 (39)	Çok Yüksek	77,4	14,5	9,1	-35
Bahreyn	41.580	0,846 (43)	Çok Yüksek	77,0	16,0	9,4	-19
Suudi Arabistan	49.680	0,853 (39)	Çok Yüksek	74,7	16,9	9,5	-26
Umman	36.290	0,821 (48)	Yüksek	77,3	13,9	9,5	-19
Türkiye	24.804	0,791 (64)	Yüksek	76,0	15,2	8,0	-14
Malezya	26.107	0,802 (57)	Yüksek	75,5	13,7	10,2	-11

Maldivler	13.567	0,717 (101)	Yüksek	77,6	12,6	6,3	-19
Gelişmekte Olan Ülkeler	10.055	0,681		70,7	12,2	7,3	
OECD	39.595	0,895		80,6	16,2	12,0	
Dünya	15.295	0,728		72,2	12,7	8,4	

İGE için:
1-51 çok yüksek
52-105 yüksek
107-147 orta
148-188 düşük

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI

Ekonomik ve sosyal ilerleme arasındaki bağı incelemek için toplumda gelirin nasıl dağıldığına ve kullanıldığına ve insanların yaşamlarına ne kadar yansıdığına bakılması gerekmektedir. İGE düzeyi kişi başına gelirden daha yüksek olduğunda politika yapıcıların sosyal önceliklerin doğru seçildiğinden ve ülkenin hızlandırılmış büyüme için yeterli beşeri sermaye tabanı oluşturduğundan emin olmaları gerekmektedir. Ancak, sosyal ilerleme yeterli ekonomik temel olmadan uzun süre devam edemeyeceğinden ekonomik büyüme yönünün de dengelenmesi gerekmektedir. İGE'nin kişi başına gelirden daha az olması durumu ise politika yapıcılara ulusal gelirin insanlara dağıtılmadığı sinyalini vermektedir. Bu durumda, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yanlış kalkınma öncelikleri, sosyal hizmetlere önem veren kamu politikalarının eksikliğinin incelenmesi gerekmektedir (Ul Haq, 1995: 53).

Bazı ülkeler diğer ülkelerden daha yüksek kişi başına gelire sahipken sosyal gelişmeleri düşük kalmıştır. En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin İGE'nin gösterildiği Tablo 4'te, 2017 yılında Katar, Birleşik Arap Emirliklerine göre daha yüksek kişi başına gelire (116.818 dolar) sahip olurken İGE, beklenen ve ortalama okullaşma yılı daha düşük kalmıştır. Bu yüzden kişi başına gelir insani gelişmenin bir göstergesi olarak yanıltıcı olabilmektedir.

Fakat İGE değerinin kişi başına gelirden daha yüksek olması da her zaman sevindirici olmayabilmektedir. Ülkelerin sosyal ilerlemeleri ekonomik büyüme tarafından desteklenmediğinde insani gelişmenin uzun vadeli sürdürülebilirliği şüpheli olmaktadır. (Ul Haq, 1995: 53).

Kişi başına düşen GSMH sırası ile İGE sırası arasındaki farkın negatif bir değer olması, ülkenin İGE'den ziyade GSMH tarafından daha iyi sıralandığı anlamına gelmektedir (Nations Online, 2016)). Tablo 4'te en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin kişi başına düşen GSMH sırası ile İGE sırası arasındaki farkın negatif olduğu görülmektedir. Bu da GSMH artışının insani gelişmeye yeterince yansımadığını göstermektedir. Petrol fiyatlarının yükselmesiyle zenginleşen bu ülkelerin çoğu finansal zenginliklerini insani gelişmeye yeterince dönüştürememişlerdir. Bu yüzden, gelir ve insani gelişme düzeyi arasındaki bağın gücü ülkelerin seçtikleri kalkınma önceliklerine göre değişiklik göstermiştir.

Kişi başına gelirin yüksek olduğu Katar, Brunei Sultanlığı ve Kuveyt farkın en fazla olduğu ülkelerdir. 2011 yılı SAGP'ne göre 116.818 dolar kişi başına gelir ile en yüksek gelire sahip olan Katar'da kişi başına düşen GSMH sırası ile İGE sırası arasındaki fark -36 olmuştur. Bunu 76.427 dolar kişi başına gelir ile izleyen Brunei Sultanlığı'nda fark -35 olurken 70.524 dolar kişi başına gelir ile Kuveyt'te fark -51 olmuştur. Bu farklar, bu ülkelerde insani gelişmeyi arttırmak için önemli potansiyelin varlığını göstermektedir.

Şekil 2'de en yüksek gelir düzeyine sahip İİT üyesi 10 ülkenin 2017 yılı İGE değeri 1990 yılı ile karşılaştırıldığında, yaklaşık %37 artış ile İGE'de en fazla artış Maldivler ve Türkiye'de olurken en düşük artış %9 ile Brunei Sultanlığı'nda olmuştur. 17 yıllık dönemde 10 ülkede ortalama artış ise %26 olmuştur.

2017 yılı İGE' de sadece Maldivler dünya ortalamasının altında kalırken diğer dokuz ülke dünya ortalamasının üzerinde kalmıştır. Bütün ülkeler gelişmekte olan ülkelerden daha yüksek bir İGE' ne sahipken aynı zamanda OECD ülkelerinin ortalamasından düşük kalmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke İçin İGE (1990-2017)

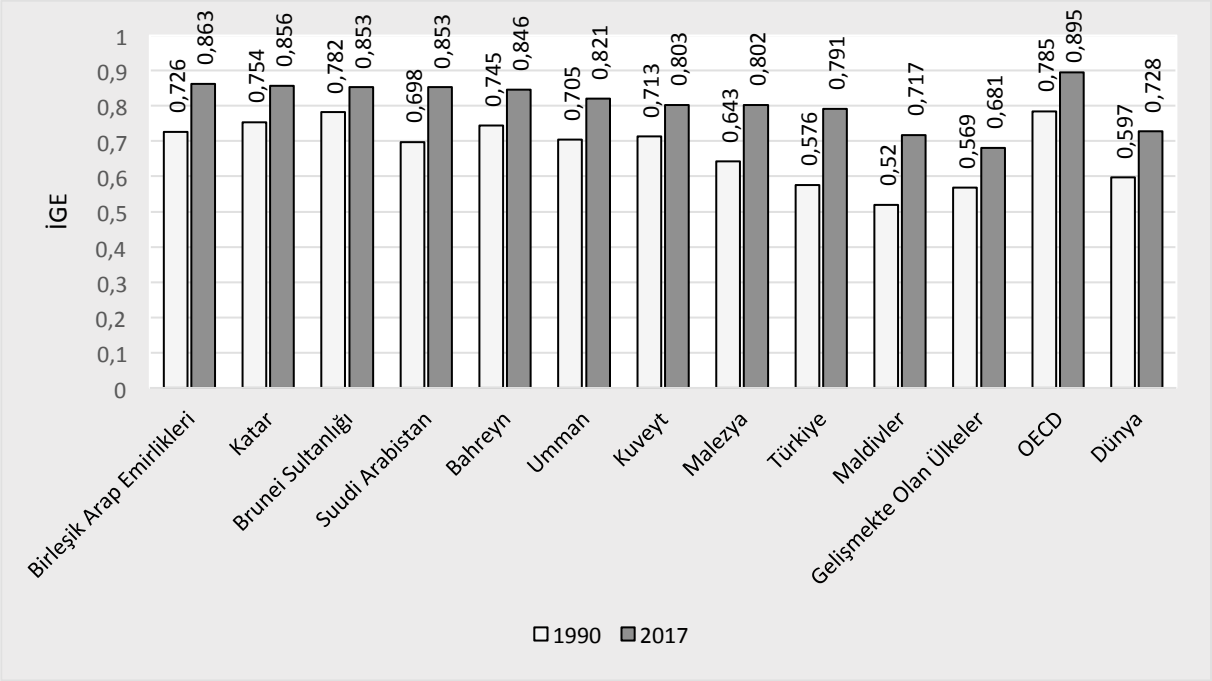

Not: Umman ve gelişmekte olan ülkeler için 1990 yılı yerine 2000 yılı verileri Maldivler için 1995 yılı verisi alınmıştır. Umman ve Maldivler için 1990 yılı yerine 1992 yılı alınmıştır. Bkz. Habibubul, 1995, s. 64

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI'den elde edilen verilerden çizilmiştir.

4.1. Yaşam Standardında Gelişme

Bir bölgenin gelirini veya zenginliğini değerlendirmek için, Birleşmiş Milletler 'in Gelir Endeksi kullanılmaktadır. Gelir Endeksi, ülkelerin kişi başına düşen GSMH (brüt milli gelir) cinsinden yaşam standartlarını ölçmektedir.

Satın alma gücü paritesine göre uyarlanmış ABD doları cinsinden kişi başına gelir endeksinin sonuçları en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülke için şekil 3'te görülmektedir. Katar (2005 yılı haricinde), Türkiye, Malezya ve Maldivler

’in SAGP’ ne göre ABD doları cinsinden kişi başına GSMH düzeyi 1990 yılından itibaren artarken diğer ülkelerin değişkenlik göstermiştir. 2017 yılında 1990 yılına göre Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Türkiye, Malezya ve Maldivler ’in SAGP’ ne göre ABD doları cinsinden kişi başına GSMH düzeyi artarken Birleşik Arap Emirlikleri ve Brunei Sultanlığı’nın azalmıştır.

Genel olarak İİT ülkelerinin yaşam standartları, gelişmekte olan Arap ülkelerinkinden daha düşükken (Askari ve Rehman, 2013: 309) en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkeden 9’unun (Katar, Brunei Sultanlığı, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Bahreyn, Umman, Malezya, Türkiye) geliri gelişmekte olan ülkeler ve dünya ortalamasının üzerindedir. Maldivler ’in SAGP’ ne göre ABD doları cinsinden kişi başına GSMH düzeyi gelişmekte olan ülkelerden yüksek kalırken dünya ortalamasının altında kalmıştır (Şekil 3). Diğer taraftan, Katar, Brunei Sultanlığı, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Bahreyn’in SAGP’ ne göre ABD doları cinsinden kişi başına GSMH düzeyi OECD ortalamasının üzerinde kalırken Umman, Malezya, Türkiye ve Maldivler’in OECD ortalamasının altında kalmıştır.

Şekil 3. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke İçin Kişi Başına GSMH (2011 SAGP ABD Doları)

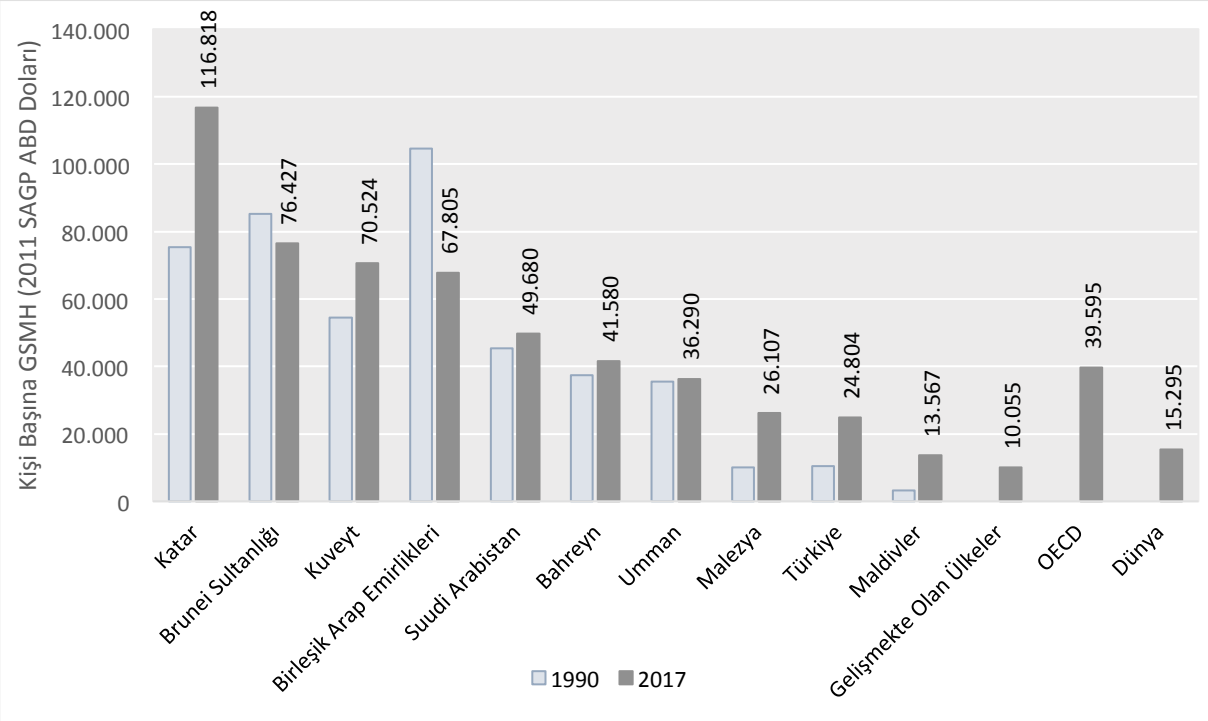

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI’den elde edilen verilerden çizilmiştir.

4.2. Eğitimde Gelişme

Ülkelerin eğitimsel ilerlemesi eğitim endeksi tarafından ölçülmektedir. Eğitim, genellikle ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli bir girdisi olarak kabul edilmekte ve aynı zamanda bir ülkenin ekonomik gelişimini, yaşam kalitesini ve gelişmiş, gelişmekte olan veya azgelişmiş bir ülke olarak gelişmişlik statüsünü yansıtmaktadır (Askari ve

Rehman, 2013: 306). En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin son 25 yıllık ortalama okullaşma yılı gelişiminin yer aldığı Şekil 4'te bütün ülkelerin önemli ölçüde gelişme kaydettiği görülmektedir.

Şekil 4. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke için Ortalama Okullaşma Yılı (Yıl) (1990-2017)

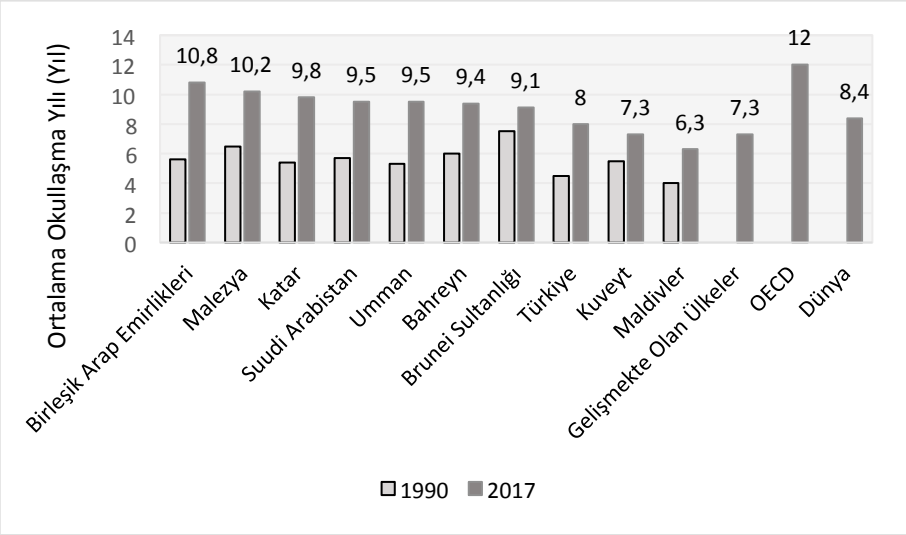

Not: Umman için 1990 yılı için 2000 yılı verisi alınmıştır.

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI'den elde edilen verilerden çizilmiştir.

1990 sonrası dönemde, beklenen okullaşma yılı açısından en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin dünya ve gelişmekte olan ülkelerin ortalamasının üzerinde performans gösterdiği, ancak Katar dışındaki ülkelerin OECD ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Ortalama okullaşma yılında, 10 ülke OECD ortalamasının altında kalmıştır. Umman, Türkiye, Kuveyt ve Maldivler dünya ortalamasının altında kalırken sadece Maldivler gelişmekte olan ülkelerden düşük kalmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke için Beklenen Okullaşma Yılı (Yıl) (1990-2017)

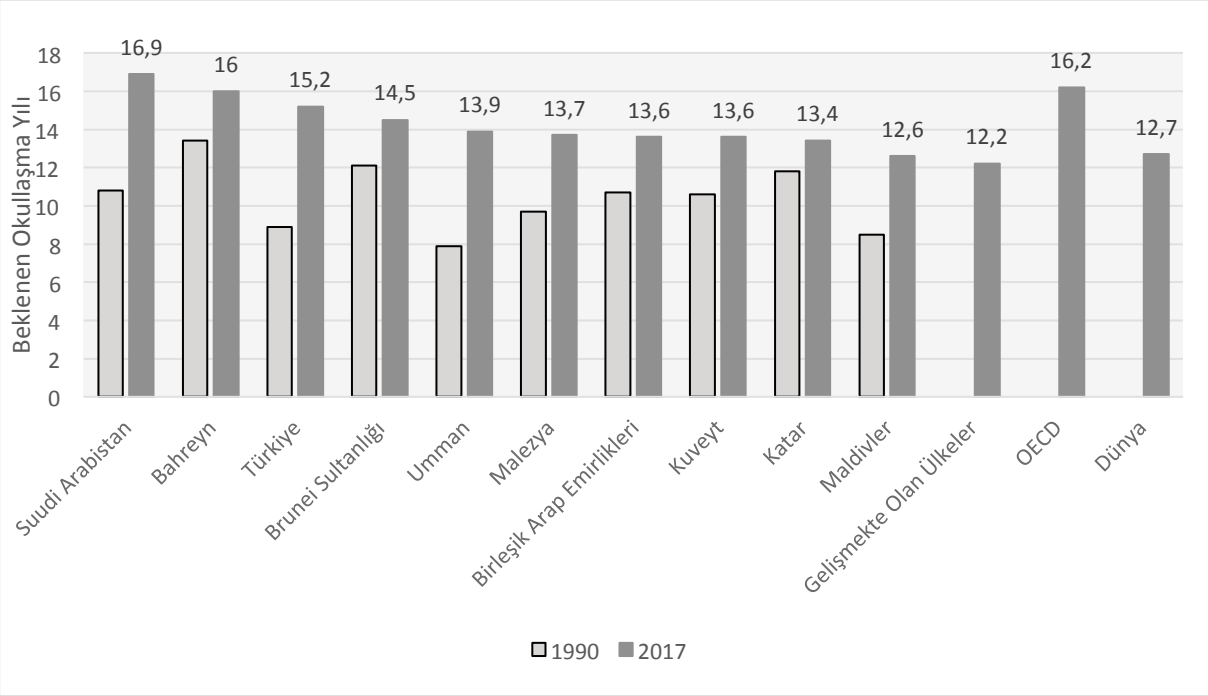

Not: Maldivler için 1990 yılı için 1995 yılı verisi alınmıştır.

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI'den elde edilen verilerden çizilmiştir.

4.3. Sağlıkta Gelişme

Sağlık sorunlarının giderilmesindeki ilerlemeyi ele almak için, doğuşta beklenen yaşam süresi olarak ölçülen sağlık endeksi kullanılmaktadır. En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin insan sağlığı koşulları, doğuşta beklenen yaşam süresi açısından gelişmekte olan ülkelerin ve dünya ortalamasının açık fark ilerisindeyken OECD ülkeleri ortalamasından düşük kalmıştır (Şekil 6).

Şekil 6. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke için Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (Yıl) (1990-2017)

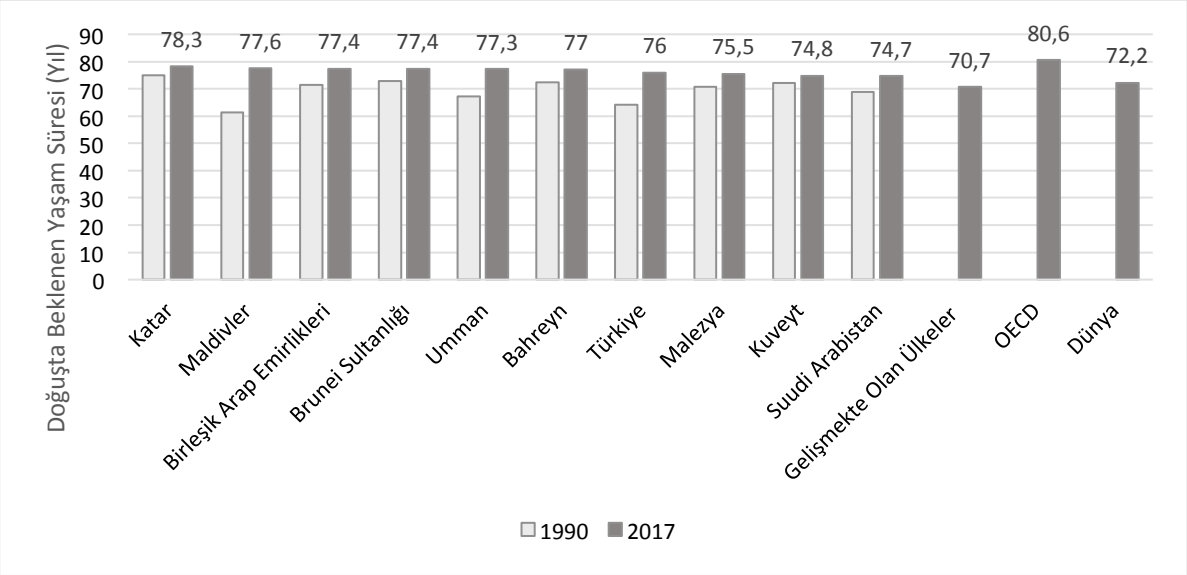

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI'den elde edilen verilerden çizilmiştir.

5. Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülkenin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilir Kalkınma Performansı

Yüksek gelire sahip İİT üyesi ülkeler için kişi başına gelir ve İGE kadar sürdürülebilir kalkınma göstergeleri de önem taşımaktadır. Bu çerçevede, ekonomik ve sosyal kalkınma ile çevrenin korunması aynı ölçüde önem taşımaktadır. Tablo 5'te UNDP'nin ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilir kalkınma göstergelerinden bazıları seçilerek en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülke için incelendiğinde performanslarının farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 5'te 2012 yılı verilerine göre, sürdürülebilir kalkınma politikalarını uygulamada gerekli maddi kaynaklara ve gelir düzeyine sahip olan İİT üyesi 10 ülkeden Türkiye ve Malezya dışındaki ülkelerin yenilenebilir enerji tüketiminde başarısız olduğu görülmektedir. 2010-2014 yılları için GSMH'nin yüzdesi olarak doğal kaynak kullanımı Türkiye, Malezya ve Maldivler dışındaki ülkelerde yüksek olmuştur. En avantajlı ülke %34,9 ile Umman olurken bunu Brunei Sultanlığı ve Bahreyn izlemektedir. Türkiye, Malezya ve Maldivler dışındaki bu ülkelerin 2013 yılında dünya ve OECD ortalamasından yüksek karbondioksit emisyonuna sahip olmaları olumsuz çevresel etkilerin yüksek oranda olduğunu göstermektedir. Bu yüzden bu ülkelerin çevre dostu teknolojilere ve doğal kaynakları iyileştirme çalışmalarına yönelmeleri sürdürülebilir kalkınma için önem taşımaktadır. Kalıcı çözümler üretebilmek için üye ülkelerin teknolojik gelişmelerin yanı sıra araştırma ve geliştirmeye de kaynak ayırmaları gerekmektedir. Ancak, 2005-2014 yılları için en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin GSYH'nin yüzdesi olarak araştırma ve geliştirme harcamalarının dünya ve OECD ortalamasından düşük kalması bu konuda daha fazla politika, düzenleme ve işbirliğinin arttırılmasının gerekliliğini göstermektedir.

Tablo 5. En Yüksek Gelire Sahip İİT Üyesi 10 Ülke İçin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri

Ülkeler	Yenilenebilir Enerji Tüketimi (Toplam Enerji Tüketiminin Yüzdesi (2012)	Karbondioksit Emisyonu (Kişi Başına Ton) (2013)	Doğal Kaynak Kullanımı (GSMH'nin Yüzdesi) (2010-2014)	Araştırma Geliştirme Harcamaları (GSYH'nin Yüzdesi) (2005-2014	İnternet Kullanımı (Nüfusun Yüzdesi)2015	Toplam İşsizlik Oranı (Kadınların erkeklere oranı) 2015
Suudi Arabistan	0,0	17,9	20,4	0,1	69,6	6,89
Brunei Sultanlığı	0,0	18,9	27,1	..	71,2	1,13
Türkiye	12,8	4,2	0,3	1,0	53,7	1,33
Katar	..	40,5	13,8	0,5	92,9	13,26
Bahreyn	..	23,7	26,4	0,1	93,5	8,28
Umman	..	15,7	34,9	0,2	74,2	2,78
Birleşik Arap Emirlikleri	0,1	18,7	9,2		91,2	3,13
Kuveyt	..	27,3	22,3	0,3	82,1	0,77
Malezya	6,8	8,0	5,5	1,3	71,1	1,17
Maldivler	3,2	2,7	0,1	..	54,5	1,43
OECD	10,4	9,7	0,7	2,5		
Dünya	17,4	4,7	2,2	2,0		

Kaynak: UNDP, Human Development Reports, http://hdr.undp.org/en/composite/HDI

Bahreyn ve Katar'da nüfusun büyük çoğunluğu internet kullanırken Türkiye en az internet kullanan ülke durumundadır. Toplam işsizlik oranında kadın işsizlerin erkek işsizlere oranının en yüksek olduğu ülkeler Katar ve Bahreyn olurken en düşük ülke Kuveyt olmaktadır (Tablo 5).

Bu göstergeler çerçevesinde en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülke, yüksek kişi başına gelir ve İGE'ne sahip olmakla birlikte bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve çevreye yönelik hedeflere ulaşma performanslarının düşük olduğu ve bu konuda etkin politikalar ve iyileştirmelere gereksinim olduğu görülmektedir.

6. Sonuç

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerini belirlemek için birçok yöntem kullanılabilir. Bugüne kadar GSMH, GSYH ve daha sonra kişi başına düşen gelir gelişmişliğin bir ölçüsü olarak kullanılmıştır. Ancak, gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle bunun da tam olarak gelişmişliğin bir göstergesi olamayacağı görülmüştür. Bunun yerine ülkeler için yaşam uzunluğu, eğitim ve yaşam standardı gibi konularda ülkelerin hangi ölçüde başarılı olduğunun bir göstergesi olan İGE, dünya çapında en çok kullanılan refah endekslerinden biri haline gelmiştir ve refahın ölçülmesinin ve tartışılmasının, gelirin ötesine geçmesini sağlamıştır.

En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin 2017 yılındaki insani gelişme eğilimi gelişmekte olan ülkeler, OECD ve dünya ortalaması ile karşılaştırıldığında Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Brunei Sultanlığı, Bahreyn ve Suudi Arabistan çok yüksek insani gelişme düzeyine sahipken, Umman, Türkiye, Malezya ve Maldivler yüksek insani gelişme düzeyine sahiptir.

Bu ülkelerde ekonomik ve sosyal ilerleme arasındaki bağı incelemek için bu ülkelerin kişi başına düşen GSMH sırası ile İGE sırası arasındaki farka bakıldığında, bu farkın tüm ülkeler için negatif olması GSMH artışının insani gelişmeye yeterince yansımadığını göstermektedir. Kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu Katar, Brunei Sultanlığı ve Kuveyt farkın en fazla olduğu ülkelerdir. Bu farklar, bu ülkelerde insani gelişmeyi arttırmak için önemli potansiyelin varlığını göstermektedir Bu durumda, gelir dağılımındaki adaletsizliğin düzeltilmesi, kalkınma önceliklerinin ve sosyal hizmetlere önem veren kamu politikalarının gözden geçirilmesi gerekmektedir.

En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin İGE performansı üç temel boyutta aşağıda özetlenmektedir:

- İİT ülkelerinin ekonomik performansı 1990 sonrası dönemde düşük iken, en yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkenin performansı dünya ortalamasına göre daha yüksek ama OECD ülkelerine göre daha düşük olmuştur.
- 2017 yılı İGE'de sadece Maldivler dünya ortalamasının altında kalırken diğer 9 ülke dünya ortalamasının üzerinde kalmıştır. Bütün ülkeler gelişmiş ülkelerden daha yüksek bir İGE'ne sahipken aynı zamanda OECD ülkelerinin ortalamasından düşük kalmıştır.
- Doğuşta beklenen yaşam süresi açısından 10 ülke gelişmiş ülkelerin ve dünya ortalamasının açık fark ilerisindeyken OECD ülkeleri ortalamasından aynı şekilde düşük kalmıştır.
- Beklenen okullaşma yılında 10 ülke dünya ve gelişmiş ülkelerin ortalamasından yüksek iken OECD ortalamasından Katar dışındaki 9 ülke düşük kalmıştır.
- Ortalama okullaşma yılında, 10 ülkenin tamamı OECD ortalamasının altında kalırken Umman, Türkiye, Kuveyt ve Maldivler dünya ortalamasının altında kalmıştır. Sadece Maldivler gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kalmıştır.

En yüksek gelire sahip İİT üyesi 10 ülkeye seçilmiş sürdürülebilir kalkınma göstergeleri çerçevesinde bakıldığında, bu ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve çevreye yönelik hedeflere ulaşma performanslarının ise düşük olduğu ve bu konuda etkin politikalara ve iyileştirmelere gereksinim olduğu görülmektedir.

Kaynaklar

Alesina, Alberto and Rodrik, Dani. Distributive Policies and Economic Growth (1994). *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2) May, 465-490.

Amr, Hady ve Marshall, Katherine (2008). Human Development in the Muslim World: Transformation for a Common Future. *U.S.-Islamic World Forum*. Doha, February, 16-18.

Anto, MB Hendrie (2011). Introduction an Islamic Human Development Index (I-HDI) to Measure Development in OIC Countries. *Islamic Economic Studies*. 19(2), 69-95.

Askari, Hossein and Rehman, Scheherazade (2013). A Survey of the Economic Development of OIC Countries. *Economic Development and Islamic Finance* Edt. Zamir Ikbal ve Abbas Mirakhor, Washington: The World Bank, 299-324.

Benabou, Roland (1996). Inequality and Growth, Edt. Bernanke, Ben S. Ve Rotemberg, Julio J. *NBER Macroeconomics Annual 1996*. 11, January, 11-92.

Clarke, George R.G. (1995). More Evidence On Income Distribution and Growth. *Journal of Development Economics*, 47(2), 403-427, https://doi.org/10.1016/0304-3878(94)00069-O

Cohen, Erik H. (2004). Assessing the Human Development Index through the Structure of Welfare. *Bulletin de méthodologie sociologique (Bulletin of Sociological Methodology),* October, http://bms.revues.org/68.

Daniela-Mihaela, Neamțu ve Oana-Georgiana, Ciobanu (2015). Correlations Between Human Development And Economic Growth. Annals of the „Constantin Brâncuşi. University of Târgu Jiu. Economy Series**,** 1I(1), 118-122.

Deininger, K., Olinto, P. (2000). Asset distribution, inequality, and growth, The World Bank Development Research Group Working Paper No. 2375, http://web.worldbank.org/archive/website01066/WEB/IMAGES/127527-2.PDF

Despotis, D. K. (2005). A reassessment of the Human Development Index via data envelopment analysis. *Journal of the Operational Research Society*, 56(8), 969.980.

Demir Şeker, Sırma (2011), *Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi*, TC Kalkınma Bakanlığı: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ekim.

Diener, Ed and Suh, Eunkook (1997). Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective Indicators. *Social Indicators Research*, 40(1), January, 189□216, DOI:10.1023/A:1006859511756

Engineer, Merwan, King, Ian ve Roy, Nilanjana (2008). The Human Development Index as a Criterion for Optimal Planning. *Indian Growth and Development Review*, 1(2), 172-192.

Szekely, Miguel, Foster, James. E., and Lopez□Calva, Luis Felipe (2005). Measuring the Distribution of Human Development: methodology and an application to Mexico. *Journal of Human Development* 6(1), 5□29.

Gottschalk, Peter. and Smeeding, Timothy M. (1997). Cross-National Comparison of Earnings and Income Inequality. *Journal of Economic Literature*, XXXV, June, 633-687.

Herrero, Carmen., Martinez, Ricardo and Villar, Antonio (2010). Multidimensional social evaluation: an application to the measurement of human development. *Review of Income and Wealth*, 56(3), 483□497, https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.2009.00375.x

Hicks, Douglas A. (1997). The Inequality-Adjusted Human Development Index: A Constructive Proposal. *World Development*, 25(8), 1283-1298.

Marshall, Katherine and Mogahed, Dalia (2008). Human Development in the Muslim World. *Doha Discussion Papers,* The Brookings Project on U.S. Relations with Islamic World, 2008 U.S. Islamic World Forum.

McGILLIVRAY, MARK (1991). The Human Development Index: Yet Another Redundant Composite Development Indicator?, *World Development,* 19(10), 1461-1468, 1991.

Nations Online (2016). The Human Development Index – Human Development for Everyone . http://www.nationsonline.org/oneworld/human_development.htm

Neamțu Daniela-Mihaela ve Ciobanu Oana-Georgiana (2015). Correlations between Human Development And Economic Growth. *Annals of Economy Series*, Constantin Brancusi University, Faculty of Economics, I(1), 118-122.

Noorbakhsh, Farhad (1998). The Human Development Index: Some Technical Issues and Alternative Indices. *Journal of International Development*, 10, 589-605.

Nübler, Irmgard (1995). The Human Development Index Revisited, *Intereconomics*, ISSN 0020-5346, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 30(4),171-176.

Ogwang, Tomson (1994). The choice of principle variables for computing the Human Development Index. *World Development*, 22(12), 2011–2014

Perotti, Roberto (1996). Growth, Income Distribution, and Democracy: What Data Say. *Journal of Economic Growth,* June, 1(2), 149-187.

Persson, Torsten and Tabellini, Guido (1994). Is Inequality Harmful for Growth? *American Economic Review*, June, 84(3), 600-621.

Pribyla, Petr (2010). Human Development Index: How to Cüpe with its Limititations? *Global Politics*, 1.4.2010, http://www.globalpolitics.cz/clanky/human-development-index-how-to-cope-with-its-limitations.

Sen, Amartya (2000). A Decade of Human Development. *Journal of Human Development*, 1(1), 17-23.

Streeten, Paul (2000). Looking Ahead: Areas of Future Research in Human Development. *Journal of Human Development*, 1(1), 25–48.

Sušnik, Janez ve Zaag, Pieter van der (2017). Correlation and causation between the UN Human Development Index and national and personal wealth and resource exploitation. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 30(1), 1705–1723, https://doi.org/10.1080/1331677X.2017.1383175

Tireli, Münir Coşkun, Selim ve Kunduracı, Nevzat Fırat (2013). İİT Ülkeleri ve Türkiye'ye Ait Sosyal Göstergeler ile İnsani Gelişim Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları*, Yıl. 13, 7(30), Ocak-Haziran, 61-87.

TÜİK (2017). http://www.tuik.gov.tr

TÜİK (2016). http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18618.

Ul Haq, Mahbub (1995). *Reflections of Human Development*, New York: Oxford University Press.

UNDP (2016). Technical Notes, 2016: 3, http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2016_technical_notes_0.pdf

UNDP (2015). Human Development Report 2015: Work for Human Development, New York, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report_0.pdf

UNDP (2014). Human Development Report, Technical Notes, hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14_technical_notes.pdf

UNDP (2010). Human Development Report (HDR), The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, New York.

UNDP (2005). Human Development Report (HDR), New York: Oxford University Press.

UNDP (1995). Human Development Report (HDR), New York: Oxford University Press.

UNDP (1990). Human Development Report (HDR), New York: Oxford University Press,

Ünal, Çiğdem (2013). Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Seçilmiş Endeks Göstergeleri, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 271-289.